

MARIUS
TORRES

1967

Enguany és el vint-i-cinquè aniversari de la mort de Marius Torres. Com un homenatge més que el temps volgués fer a la realitat profunda del valor del poeta, la diada de Santa Llúcia, dia dels Premis de Literatura Catalana, una tesi doctoral sobre la ~~vida~~^{Vida} i l'obra de ~~Maria M.T.~~ ~~diagnosa~~ ~~obradoria~~ ~~marina~~ ^{original de} Maria Mercè Boixareu, ha obtingut el premi d'assaig.

El darrer número de "Serra d'Or", ~~na~~ el d'aquest desembre, dedica unes planes a la commemoració del poeta: Joan Colomines estudia el significat de l'obra de M.T. i el disertant que avui tenim entre nosaltres, Josep Vallverdú, examina el silenci de Lleida entorn ~~de~~ ~~la~~ ~~nostra~~ del nostre poeta.

Josep Vallverdú ha seguit de prop el moviment estimatiu de M.T. en els ambients de la crítica literària i de la poesia creadora i, no menys important, entre la consciència dels joves. Adonat a la lectura del poeta ha esmerçat bona part dels seus esforços d'articulista i conferenciant a divulgar la força i la bellesa dels poemes de M.T. Des de fa dos anys jurat a Barcelona dels Premis Literaris de la Nit de Santa Llúcia, ha pogut copsar, i ens ho deia no fa molta estona, l'alta estimació que en els ambients de la crítica i la creació literària té el nom del nostre poeta. Un cop més, avui ha acceptat de parlar-nos d'aquesta figura que ha portat el nom de Lleida a la més alta glòria.

11.12. 1967

Com els grans profetes i els grans reformadors religiosos, hi ha més d'un caire de misteri en la figura de M.T. La Providència va voler que fos un home apart, un exiliat interior, malalt i presoner del temps violent d'una guerra : va voler que la seva veu emudís durant molts anys per als seus compatriotes. Va voler, finalment, que el seu exemple fos un dels catalitzadors de la represa col·lectiva que, amb força, va iniciar-se a Catalunya els anys cinquanta de la post-guerra . Home i poeta apareixen absolutament indestriables, tant més que ara la figura física és ja una imatge esborradissa i tènue que cada dia que passa menys persones reveuen.

Els anys cinquanta les poesies de l'orres foren com una torza encesa. La joventut del país va sentir-se identificada amb aquella constant interrogació ,de caire còsmic, que traspua de cada poema ~~de~~ . Màrius Torres , a cada una de les seves poesies greus, es pregunta pel destí personal i per l'essència constitutiva de l'espècie. Per això s'ha dit que és un poeta total. Els joves, amants de la totalitat, afanyosos de desencrostar un món falsament triomfalista i pretesament posseïdor de la veritat, van trobar en M.T. una veu autèntica, que mai no havia abdicat del seu últim destí d'home, sotmès humilment a l'harmonia del cosmos, i per això situat, com home, molt enlaire. En el moment de revisar moltes coses, de fer caure els gegants de cartó i les acomodaticies claudicacions.

Més tard, la poesia s'ha fet més estripada, i ara vivim uns corrents lleument popularistes, potser necessaris ; per això , formalment, la seva poesia ens apareix fixa en el temps, irreversible ; tanmateix, la lliçó d'amor, de senzilla adscripció a la terra i a la llengua, de fidelitat al destí comunitari de tots els homes, bé que expressada des d'una experiència personal i molt íntima, no ha perdut viabilitat. I si avui tinguéssim en l'orres entre nosaltres, el reconeixeríem amb tota seguretat com un capdavanter exemplar. No és debades que ens va predicar l'esperança, l'esperança contra totes les adversitats, la puresa d'esperit i la més transcendent de les estimacions per l'Univers.

En aquest vint-i-cinquè aniversari de la seva mort, i exclusivament per la seva alta qualitat humana, per la profunditat serena de la seva acceptació del dolor , Hleida , per unes quantes veus que volen ésser fidels a les autèntiques valors ~~de~~ de les nostres terres, li enceta avui un homenatge si voleu una mica íntim, ~~com~~ ~~com~~ ~~com~~ ^{que} si no té l'oripell i la ~~brillantor~~ brillantor externa de les celebracions oficials, és doblement emotiu i aspira a fer-li honor ara i avui dels desagravis oberts i joiosos que la ciutat li deu.

[MARIUS TORRES : UNA APROXIMACIO A LA SEVA POESIA]

Màrius Torres, un nom en alça, poeta mentor de les generacions joves, és una figura coneguda i reconeguda després de la seva mort. D'una intensitat de sentiment molt poc corrent, d'una encertadíssima precissió formal, roman, en l'apreciació general, en aquella posició d'equilibri entre el poeta minoritari i el poeta de recitació. La seva poesia, però, presa en profunditat, en successives anàlisis formals i conceptuals, es desplega cada cop amb més riquesa, fins que els tresors que lliura ja esdevenen tast dels feliços pocs. Prou significatiu resulta, avui que Pompeu Fabra i Carles Riba, que conegueren ben aciat els poemes de Torres, hi creguexxin tot seguit. A continuació, des de 1947 i, sobretot, des de 1950, el públic pogué conèixer la producció del poeta. I avui, cap persona de sensibilitat i de sentit crític enementalment exigent no deixaria d'incloure el nom de Torres entre els més destacats de la poesia en llengua catalana al segle XX.

Com altres casos de contemporanis seus, Folguera, Salvat-Papasseit, i Rosselló porcel, Torres moria jove : el promig de vida dels quatre poetes és delorosament curt : vint-i-vuit anys. Folguera, fou, dels quatre, el qui tingué una activitat cultural més intensa i projectiva . Salvat ens dóna el testimoni d'una vida turmentada, dramàtica, presidida per una pugnacitat social i un incomformisme d'activista. Rosselló i Torres són poetes brutalment reduïts a silenci quan encara no havien pogut fer sentir la seva veu entre els seus. Torres és un solitari, que ha de treballar en la ~~seua~~ seclusió més total, incomunicat , exili at interior. Ell, sempre s'havia classificat com un metge que feia versos, i en el període de salut i vida ~~una~~ pública, posem fins a 1935, vivia i treballava a Lleida, sense cenacle literari ni tampoc projecció literària. La seva família havia descobert , quasi per atzar, uns seus primers versos, però ell no volgué donar publicitat a l'obra. Més tard, al sanatori de Puig d'Olena, durant set anys, llegeix, tradueix, compona poemes.

Mor separat de la família, exiliada, i les seves poesies, en part recollides pels familiars, en part enviades epistolàrment a Amèrica, apareixen en una primera edició a Mèxic, gràcies a la tenaç insistència i l'interès de Joan Sales. Ja corrien, però, alguns exemplars mecanografiats entre els petits grups literaris del Principat. La seva primera edició a Catalunya data del 1950. Després d'aquesta, dues edicions més se succeeixen fins a la data. Ens trobem, doncs, en presència d'un èxit editorial, sobretot tractant-se de poesia i considerant totes les circumstàncies que ens afecten comunitàriament.

La veu de Torres és singular, indiscutiblement la més alta que ha produït la ciutat del Segre. Com molt bé senyalava Triadú, i repetia després Gili Gaya, els tres noms poètics de Lleida són Morera, Agelet i Torres.

Es singular, a més a més, en la literatura catalana del segle XX per un seguit de circumstàncies personals, la primera de les quals és la del doble exili interior, Màrius Torres és un malalt que s'escola en un santori des de 1935 a 1942. Exili de malalt i exili d'home, pertanyent a una comunitat. És així, doncs, que la seva poesia es perfà cap endins lluny de publicitat i de contactes amb els lletraferits. Una autoexigència afavorida per la manca de pressa que l'aïllament produeix li permet de treballar el poema sobretot en llenguatge, fins a fer-ne un monument cultural una experiència de cultura. Però no és un poeta clus, : és diàfan, a vegades diamentí, com volia Carles Riba.

No és un poeta amorós, no és un poeta metafísic, no és un poeta religiós, no és un poeta així o aixà : és un poeta, ~~simpliciter~~ simplement. Optimista, mai abatut, sostingut pel fil de l'esperança, segur de la pervivència de la seva terra i cert del seu pas efímer per la vida: lúcid, en una paraula.

No hi ha, en la seva família, antecedents poètics, culturals si. Família de ~~burguesos~~ burgesia, família de pes social, de llibres, de professionals, de dedicats a la medicina i a l'advocacia, i tots ells afeccionats a la música. La música, com veurem tot seguit, juga un paper importantíssim en la temàtica de Torres.

El llenguatge del poeta és fet de l'englobament de postsimbolisme i parnassianisme per una banda : ens referim al simbolisme culturalista (empro la terminologia de Molas) que entronca amb part del modernisme ; i per l'altra, de les inquietuts ^{que} de l'art nou i les convulsions polítiques i socials d'entreguerres provocaren en els esperits i que abocaren al concepte de poesia també com experiència, no solament de cultura, sinó de vida. En dir que el llenguatge obeeix a aquest corrents, cal entendre que situa la necessitat d'expressió a partir dels esmentats corrents : la veu individual és plenament responsable i és ben natural que sigui així . No solament responsable, sinó molt identificable : la poesia de Torres té una cadència especial , un gust per la col·locació de l'adjectiu, per la tria dels mots, per l'esmerç de conjuncions i per l'arquitectura del poema, totalment personal. El vocabulari és selecte, sense localismes, - molt menys nombrosos que en Agelet i Garriga i triat precisament per servir una comunitat ampla, amb rigor, que l'allunya tant del floralisme en què cau un altre lleidatà, Josep Estadella, com de l'ultrancer i difícil equilibri entre mot culte i mot popular d'un Foix o un Guerau de Liost.

60

Aquesta és una posició absolutament conscient i que diu molt a favor de Torres. Ell és el primer, a Lleida, que fugí dels localismes formals i, sobretot, del localisme conceptual. Morera, -ho sabem per les seves biografies - fou un home terriblement vinculat a la terreta, als amics, a les berenades suculentes de l'horta. Tot i la seva cultura europea, ens temem que en el seu fur intern cregués sempre que el melic del món era "lo campanar de Lleida". Agelet i Garriga, que sosté amb una gràcia àgil la seva poesia concisa i narrativa ha viscut sempre a l'estranger, però en ell la recurrència dels motius rurals, del que en argot teatral se'n diu atrezzo, - el selló, el forc de cebes, les golfes, la sínia, el boll, etc. és freqüentíssima i servida per un vocabulari molt simpàticament local. Torres defuig tot això i es desvui per escriure un llenguatge poètic general, entenedor, a partir d'un nivell cap enlaire, a tots els punts geogràfics de l'àrea lingüística.

un factor no gens menspreable per explicar l'impacte que damunt els nostres poetes joves ha produït Torres des de fa deu o quinze anys pot ser el fet del seu individualisme, l'evident ~~en~~ el . laboració secreta, sense compromisos amb res establert, de la seva producció. En un moment en què els vells ídols queien, en què calia que florissin veus només compromeses amb elles mateixes, el cas Torres va imposar-se com una bandera. Torres s'ho ^{havia hagut tot} ~~hagué~~ de fer ell ~~tot~~ sol. Amb les dades culturals ~~que possedia~~, del moment, però bon xic existencialment, parlant amb ell mateix, acarat amb un destí de sofriment que el duia a l'ascesi. I, sobretot, sense contacte amb els seus majors. Aquesta experiència tan personal de la poesia havia de tenir, per als poetes joves, que temien de seguir camins fressats o figures que el vent s'havia endut, la garantia de l'autenticitat i de la responsabilitat, de la cara neta. Màrius Torres és un poeta no contaminat en cap sentit, culturalista, si, car en summa, en ell la poesia és encara experiència de cultura, mes experiència de cultura servida des d'una plataforma de peripecia vital única, camí de la mort. Així, sense renunciar a les dades culturalistes del seu temps, M.T. almenys als ulls dels joves, és un home que ha lluitat i ha escrit, com si fos un revolucionari, amb la seva sang, donant un testimoni personal. I que hi ha deixat la vida.

37-

Màrius Torres extreu quasi sempre els seus temes de la meditació, de les intuïcions, del món interior i de les fiblades de la sensibilitat afectada circumstancialment. Com a poeta autèntic aquesta fiblada circumstancial desvetlla, a nivell més íntim que ~~la~~ sensible un eco més ample, un acord, per dir-ho amb les seves paraules. Aquest acord, a vegades només una nota, s'amplifica fins a esdevenir un poema.

Enamorat de la música, criat en una casa on se li retia un culte fervent, acarat -com a una de les seves evasions al sanatori - a la pràctica del piano, M. T. evoca el món de la música, les sensacions que en ell desvetllava, la riquesa d'equilibri que suggeria. I això amb una freqüència tal que no menys de vint-i-cinc poemes dels publicats hi fan referència directa. Tant aviat és un acord, com una nota, com un crescendo, o tota una composició, que evoca. A volte s'afanya a donar la constant

característica d'un compositor dins un epigrama : així amb Couperin. Li agradava de ^{ponderar} ~~ponderar~~ les imatges musicals posant-les en comunicació amb altres conceptes en ell molt freqüents, també, com siguin l'esperança, l'aigua, la mort. El seu concepte de la música és vital, volem dir que la unitat que l'home descobreix en la seva vida en reflexionar-hi, la condició fluent, alhora misteriosament vaga i concreta, ell l'assimila a la fluència de la música ; per a ell la música és un fenomen de ritme i melodia indestruïbles, que caminen "cap a un acord perfect". En un lloc afirma que "viure és música". Es precisament en parlar de la música que ens sembla menys romàntic, donant ara al terme un tirat d'irreflexió. En parlar de música Torres parla de quelcom sòlid per a ell, parla des de la fe. " Però és música ,el viure ! " Es des de la música que ell se sent centrat. La música el priva de caure en l'angoixa existencial i en el verbalisme excessiu. En ella hi troba alliberació, evasió constructiva, lloc i temps on l'home pot retrobar-se ell mateix. Posseïa pocs coneixements tècnics però vivia intensament el fenomen musical. Algunes de les composicions referides a o escrites en termes musicals tenen un eco dels simbolistes -Baudelaire - o del gran postromàntic espanyol Bécquer.

66 - Els termes o les vivències musicals l'ajudaven a explicar-se l'Univers, a entendre a la seva manera, el sentit de la mort. Màrius Torres per tradició i per convicció emmarcava la seva vida espiritual en un moviment de fusió amb l'infinit, en unes vivències espiritualistes, teosòfiques, diríem, en què és fàcil a l'home de fondre's en termes de dissolució, joïós anorreament ; d'on prové, també ,la condició alada de la seva poesia i la qualitat d'afuament irreversible que molts dels versos finals de les seves composicions presenten.

82 - Si la música és el tema o motiu més sovint present en els poemes torressians, la mort li va a l'encalç. Li dona tantes voltes a la mort, que ha estat fàcil de dir en les gasetilles dedicades al poeta que la seva condició de malalt mortal, lúcida per a ell per la seva carrera de metge, determinava una referència tan constant. Això

pot ser veritat en part. Cal, però tenir en compte que els poetes la mort l'han cantada sempre. A Màrius Torres, a més a més, la mort li servia d'escamberll per parlar del seu més enllà que sempre, i malgrat interpretacions molt estimables i plenes de caritat, era un més enllà de fusió en l'Infinit, de retorn a l'U, un U gairebé plotinià, pràcticament arrencat del panteïsmes. Val a dir que aquesta actitud no pressuposa una negació del Déu creador, però mai no trobem en Torres referències al Déu salvador, al Déu ~~gemma~~ ^{persona}; el Déu pare és el en el nostre poeta el Creador de l'Univers, el que "està més enllà de les nostres paraules, el creador de la ironia (Com molt bé apunta Sales, ironia és donar la justa valor a les coses). En les relacions amb aquest Déu, partint ara de la mort, Torres pressuposa un retorn al si diví, retorn fatal, per tal com tot està determinat, i el qui ens creà ens espera, com espera les branques, les plantes, l'animal més lliure del bosc. Sobre aquest punt, veieu el poema 67. Era lògic, doncs, que, empès per altra banda per la temor pròpia dels humans a la mort, s'interrogués sovint sobre el misteri del traspàs, que les onades de la malaltia li posaven a vegades davant els ulls amb la febrosa vivor dels moments cruels. Així, per a Màrius Torres la mort és tema constant per la seva condició de poeta i de malalt. Potser cap altra veu en la nostra poesia no ha cantat la mort de tan aprop ni amb un accent tan dens: hem dit abans que la posava en realció amb la música, per l'anorreament, i ara afegirem que també amb l'esperança...

Violetes, els morts que us han nodrit,

són gaire lluny de la seva esperança ?

En Màrius Torres l'esperança és sempre constant. Adhuc quan polsa la corda que per comoditat podríem anomenar de rendició — hi han alguns poemes, uns deu, en què el poeta se sotmet al destí amb una greu humilitat — no deixa mai d'apuntar-hi una llum d'esperança. Quina, però ? Com és feta, aquesta esperança ? No és, certament, la virtut d'un metafísic tomista com el Dant o March: des del punt de vista personal l'esperança és sempre quelcom més alt, un afany de puresa, perfecció, equilibri i pau, tot plegat trobable en el si de l'infinit on ha de fondre's l'home. Un delit més alt de viure en

en un present una mica més ample (poema 31). Precisament aquesta indeterminació és el que fa de l'esperança, per al poeta, una vivència constant. " " Com la falena -- vé de lluny a la flama -- els ulls atònits -- de la meva esperança -- es cremen en la fosca " ".
I el 69, poema claríssim a aquest respecte.
L'esperança cal viure-la pel fet mateix d'esperar, ádhuc si el que esperem no és d'aquesta vida " (82). Ara, l'esperança no pot ser pura en l'home : cal que sigui mesclada, sotjada si més no, per temences i defallences, desconfiances i recels, mai ,però, desespers. Així la primavera pot ser " un temps mesclat d'enyorament i d'esperança " (53). "Lluny, les estrelles -- com la meva esperança -- són serenes i trèmules " ". El poeta no desmenteix mai aquesta condició esperançada. Esperar dins l'esperança, que és esperar no res concret, sinó viure dins . Viure és esperar, com viure era música .

La soledat de Torres ,per contrast, el duu a voler compartir aquesta esperança. El to existencial que hauria pogut assolir en pulsar la corda de l'esperança sense ressò resta esborrat pel descobriment que l'esperança pot ser una virtut, una força comunitària. Que l'esperança és compartida, que hom pot experimentar-la alhora amb d'altres i per a altres. Els poemes que fan referència a la desfeta col·lectiva, prou coneguts, traspuen una esperança a compartir, per tal que tots puguem, amb els ulls fits endavant, la mirada neta, fer camí. "La flor de l'esperança -- minúscula i tenaç" té un pergam "secret com la pregària ". L'esperança és tan viva que esdevé fil conductor dels destins comunitaris car, "tan profundament la seva arrel s'allarga-- que floriria encara si aquesta terra amarga-- un dia fos coberta d'una crosta de sal " "....(33). L'esperança ^{es} pot ~~ens~~ *revigorir pel* fet essencial de l'existència de la pàtria . La Pàtria és: doncs bé, "ja no ens queda quasi cap més consol -- que creure i esperar la nova arquitectura -- amb què braços més lliures puguin ratllar el teu sòl". I si una ciutat s'ha esfonsat, més llunyana, més lliure, una altra n'hi ha potser-- que ens envia per sobre d'aquest temps presoner-- batec d'aire i de fe ...

L'esperança és un dels pilars de la poesia de Màrius Torres. Tant , que la seva insistència a evocar-la, a ~~em~~ invocar-la, més ben dit, sense determinar-ne gairebé mai l'objecte concret, feia dir a Carles Riba que el Torres anà sempre darrera els ocells

invisibles de l'esperança.

L'aigua . Màrius Torres considerava les imatges poètiques entorn de l'aigua com absoluta^{ment} viables per transmetre el missatge poètic. ^(Garcilaso) Crec que és més en funció de l'expressivitat que com a font impulsiva imposada d'antuvi que feia ús de les imatges de limfa. Hi han sis o set poemes on l'aigua és emprada com element expressiu. Evidentment no em refereixo ara al fet de parlar dels fenomens aquàtics concrets -riu,mar,llac,font- sinó de l'aigua com element. A la tannka central del poema 44 diu : "la meva ànima és aigua " i a Mahalta (14) " i escolto la teva aigua —tremolosa i amiga ...". Al poema 16, evocant uns moments vora el mar, diu : " Com la veu de l'aigua,única i varia -- venint de molt endins..." i al 34 : com una aigua secreta...és la meva tristesa ". Com amb l'esperança, la música, m'imagino que Màrius Torres amb l'aigua vol transmetre una sensació de vida, almenys de vida perceptiva ; la imatge de l'ànima a què ~~mentenem~~ arribà Locke, la tabula rasa, és ací aigua, capaç de ser mirall, inútil mirall, potser, però apte per reflectir els somnis, com dirà al poema 39 on, amb imatge molt bella, i referint-se als núvols els diu " somnis de l'aigua !" Compara l'aigua amb la seva vida : un món molt més tancat ~~de~~ que una interpretació superficial ^{no} revelaria, segurament : l'aigua, com l'atzur, com els núvols, és quelcom que es desfà. Les coses que es desfan són estimades del poeta. Odia, en canvi, les coses massa dibuixades i concretes, i els noms que donem a les coses c,om si volguessim empresonar-les. Hi ha un eco, en aquesta actitud, de Rainer Maria Rilke : d'això se'n diu taula, d'allò cadira...Oh, calieu ! m'assassineu totes les coses ".

104
La ciutat natal .

Quan Màrius Torres acabà la carrera féu un viatge ràpid a Itàlia i retornà a Lleida. Coneixia la ciutat pam a pam, l'havia penetrada. Era una Lleida, la seva, molt closa, encara, no pas l'expansiva ciutat d'avui. Era tal com queda plasmada als poemes d'Agelet i Garriga o a les Visions de Catalunya, de Santamaria. La malaltia l'arrencà de la ciutat natal ; la guerra i la postguerra foren terribles per a ell, cada cop més lluny dels seus. I, després dels combats, de la galerna el llamp el torb i la tempesta, vingué

el braç potene de les fúries a aterrar la ciutat d'ideals que volíem bastir. I vingué el desterro dels seus, mentre ell, clavat en el seu llit, mirava l'ofensiva pau de la muntanya. Aquells anys, el record de la Lleida perduda per sempre més el fiblava. I evoca la ciutat en quatre poemes ~~innumera~~ ben vius, alguns de tirat descriptiu, altres de més lírics. Lleida és "una ciutat pintada en gris i rosa — poblada de rostres amics — on un somni vençut, però immortal reposa — sota nobles porxos antics". *No hi fa res que en aquest mateix poema parli del mar.*

Gris de les cases, rosa de les pedres de la Seu Vella. Els porxos antics són encara existents i a sobre mateix d'ells vivia el poeta. O bé Lleida és, — poema titulat "molt lluny d'aquí" una ciutat dolça i secreta, de la qual evoca els carrerons, la nit solcada per la remor profunda del riu. Les vores, tan obertes, de la ciutat del Segre, que ell havia recorregut, horta endins, amb el seu pare. N'evoca la boira, el vent, i, sobtadament, retornant a la consciència de la seva condició actual, d'home de vint-i-cinc anys malalt de mort, reconeix que en aquella ciutat "els anys d'alegria són breus com una nit." O, en el poema 131 aconseguix, sense esmentar-ne el volum arquitectònic, només amb la referència al cabal de l'aigua, i al pont, donar-nos una imatge vivíssima de la cinta ingràvida que la balconada llarga sobre el riu dibuixa. Adhuc en el seu cèlebre poema "La ciutat llunyana" les campanades que descendeixen de torres altíssimes són, evidentment, les del rellotge de la Seu Vella, penjada sobre el casc urbà de Lleida. És lògic que la distància, la malaltia i la germanor en la desfeta, pintessin de vivesa evocadora els detalls més característics de la ciutat enyorada; més per referències morals que no pas físiques, més per testimoniatge en profunditat que no en tipisme: la pau, la quietud, la bona avinença dels ciutadans, desfeta ja. Precisament aquesta referència a una pau moral, bona per a tots, desfà el perill de localisme encès.

50

La fusió amb l'infinit. Poeta de la mort, he dit abans, però poeta transcendent, que projecta l'home, tot ell, més enllà de la mort. Cap a on? Cap a una supervivència,

naturalment, però no una supervivència cristiana. Aquesta afirmació em sembla que, amb el cor a la mà, és molt difícil de rebatre. Els poemes canten i la biografia també. Es poden identificar com a mínim catorze poemes on, una lectura afinada i freda, permet de trobar afirmacions de tipus panteïsta i de fusió amb un infinit creador de tot l'Univers : l'ànima va a fondre's amb l'infinit, amb l'U que ho ha creat tot. Poemes números 35, 42, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 65, 67, 75, 79, 145, 146 . Aquesta fusió és un retorn al Creador, un Creador que només podem concebre limitadament desd de la nostra petitesa des de la distància immensa en què ens trobem de la seva excelsitud. Aquesta distància és tan gran que no ens podem agermanar amb ell, el qui no té hom, però sap el nostre. Tot el que haguem pogut dir d'aquest Creador infinit és gratuït, per tal com és insondable. Podem veure'n reflexes en la creació, en les pedres, els arbres, tota cosa. La nostra ànima, joiosa, no pot sotmetre's a encarnacions divines basades en paraules - ell en diu presagis i faules - i tot sacrifici a honor seu basat en la Mort és gairebé una ofensa a qui és amo de la llum. L'atzur és la pàtria de tots. Allí hem de fondre'ns, com les pedres i els arbres i ja ens hi podem anar acostumant, perquè el cert és que cada dia veiem desaparèixer les més belles coses creades. Ni una referència a un Déu impersonat, encarant, ni a cap misteri de l'Antic ni del Nou Testament : Torres està tan lluny de ^{Antic} ~~l'Antic~~ com del ~~Ma-~~ nament Nou. Els poemes esmentats podrien donar lloc a un estudi aprofundit de l'actitud religiosa de Torres. Li venia de família : tota la família heretà aquesta actitud introduïda a Lleida pel seu avi i continuada pel seu pare amb un fervor que sorprenia els lleidatans, que mai no han estat gent de gaire dedicació religiosa en cap sentit.

En una edició dels poemes -la de Mèxic - que la família conserva, cada poema està anotat al marge de mà del doctor Humbert Torres. I al poema 65, hi diu el comentari, no sense una punta d'orgull patern: " Aquí sembles haver assimilat tota l'essència del Nirvana ".

Amb això no és possible afirmar que Torres fos un rebel·lador del cristianisme : vull dir que no hi era a dins. És cert que té poemes d'una gran empenta espiritual i que ell, fou fonamentalment un home de bona voluntat, una criatura escollida amb un cor immens, gran interès en el sofriment, altes qualitats humanes. Potser s'hauria integrat en el si de l'Església, com vol insinuar el doctor Cardó. No ho sabem. D'altra banda, els temps que va viure no foren els més propicis, particularment després de la guerra, a iniciar una con-

^{formal}
versió que, d'una o altra manera, sobre les persones no confessionals
- i això en Màrius ho va veure clar - volia fer-se imposada.

Permanència .- El destí de l'ànima de Màrius Torres era, segons ell, el de fondre's en l'Infinit creador. Com a poeta, tenia consciència dels records que els humans deixem entre els humans, el que Jorge Manrique en deia " la vida de la fama ". Com el gran poeta castellà, M. Torres s'adona de les tres vides : la terrena, la sobrenatural i la vida de la fama. " Jo vull la mort, però no vull l'oblit " , és el seu testament : poema escrit el seu aniversari, 1942, tres mesos abans de morir. Aquest afany de supervivència entre els homes és reproduït, com de bisix, en el poema 32, " la pedra antiga " entorn d'unes ruïnes d'un arc romà que, aclofant-se al pas del temps sobre un camí oblidat poden donar als poderosos " una clara lliçó de seny i venustat " ; el poema recorda poc o molt l'Ozymandias, de Shelley, en el qual potser s'inspirà.

I altres temes, o pretext de poema, podríem destriar en Màrius Torres, tasca , amb tot, reservada a qui s'hi apliqui a fons. Encara podríem suggerir la repetició dels records, la rendició - acceptació sumissa al voler de l'Infinit (Torres no aprofita mai el nom ni el sentit de Providència) - el de l'interrogatori sobre el destí de l'home, a vegades sobre el propi destí personal, tema o pretext que en podríem dir metafísic. La dualitat entre geni humà i acceptació passiva del fet de l'anorreament el preocupava, i era potser un punt feble de la seva doctrina, no plenament orientaltitzada, en aquest aspecte. M. Torres creu que cal acceptar de Déu les coses tal com són, fatalísticament, però reconeix que aquesta llei és conculcada per l'orgull i la melangia dels homes : aleshores, com és que Déu ha fet tan bells els sentiments humans ? Si no podem valdre'ns-en i hem de restar en acceptació passiva ? Altre cop el conflicte entre l'home occidental, mediterrani en realitat, i la doctrina oriental.

M'adono que la temàtica de Torres ha conquistat tot l'espai destinat, en principi, a parlar també del seu estil. No hi ha temps per a més i voldria que em perdonéssiu la insistència a retreure el que crec punt fonamental de l'actitud espiritual de Torres.

A → Podem especular sobre com hauria versificat en Torres avui, ja depassada la línia mitjancera del segle ? La forma general de concebre el poema i àdhuc l'empenta lingüística que en fa la nerviació canvien de

tant en tant. L'home es subjecte i objecte alhora de la moda i del mite cultural o artístic. No és arriscat de suposar que M. Torres, entre altres, ens hauria donat més mostres de missatges comunitaris, que els levites del moment haurien inscrit a la columna comptable de la poesia social. Donada la seva encisera forma de dir, la incitant densitat humana i testimonial del seu to poètic, se l'haurien disputat realistes històrics, existencialistes, neo-romàntics, catòlics progressistes, mormons i filles de Maria. Però això són, he dit, especulacions. Ara ell resta inscrit ja en el fris dels nostres grans honoradors de la dignitat de l'home entès com una sageta llançada, com una irreversible presència, apta, almenys, per interrogar-se humilment, sobre tot allò que veu i sent. I el millor camí per acostar-se a M. Torres segueix essent el d'acceptar allò que ens dona sense voler furgar en aquell santuari on es descapdella la carícia inefable de l'Amic i l'Amat, de l'Elegit i el Senyor de la Ironia. I escoltar la seva veu, que és un dels homenatges més purs i convincents ~~miran~~ a la nostra llengua.

==.==

Amb tot , la forma, tan important en un poeta que, com ell, mai no s'afran-
quí del gust pel poema arrodonit -Torres és un dels nostres poetes més
"recitables"- no podem deixar-la en l'aire, sense fer-hi una referència
breu. Estudis més aprofundits podran ,sobretot, comparar-lo amb l'obra
paral.lela dels seus contemporanis... ~~Però~~ No és igualment vàlida per a
tots una forma que una altra.

Màrius Torres mirava el poema des d'unes vivències, ja esmentades avui
i la forma era treballada conscientment, a partir d'una voluntat de
llenguatge post-simbolista (en això Molas crec que encerta) encara que
no m'inclino a posar-li ,d'una manera general, com Molas i Castellet fan,
l'etiqueta poc definidora de culturalista. Fruit de la tradició que arren-
cava del noucentisme, trencada a la comunicació amb els altres poetes, per
raó de la guerra, de l'absència dels medis literaris, de la malaltia, el
poeta anà perfent el seu món en un exili tibant, endins, endins. Fins i
tot podríem dir que el llenguatge l'alliberava de la ~~pesantor~~ pesantor de la
misèria. Però ,tot sol, era el record, l'esperança, el sentit comunitari
a nivell de categoria i no d'anècdota el que constituïa la premissa per a
valdre's del llenguatge ,ja posseït, i que no estava en mesura ell de can-
viar.

^{Tanmateix}
~~Amb tot~~, la llengua de Màrius Torres ofereix dues èpoques prou clares :
de primer, cap a 1933 i ~~pràcticament~~ pràcticament fins a la terminació de la gue-
rra, l'experiència personal el duu a experimentar amb elements d'arrel
modernista. Es aleshores que aprofita paraules esdrúixoles i molts de
signes orals presos de la botànica de jardí o elegants en la forma defini-
dora o plens d'eufonia i equilibri. Lobèlies, gencianes, atzarola, falena,
miosotis, sisimbri, vidalbes, glicina, evònims, satalies, cinamoms, anèmona,
electuari ,faiença. Curiosament, és en tota aquesta època, en què predomi-
na el to lleuger quan el llenguatge necessita d'una cura escultòrica més
sostinguda, d'una funcionalitat molt pensada. Perquè els temes no solen ser
tan grups com seran més tard.

Efectivament, és a partir de 1939 i, sobretot a partir de 1940, quan ja
esclata la guerra gran que a la llengua pren gravetat, lentitud i solemni-
tat. Hi ha una litúrgia greu, en comptes d'una convencionalitat amable, en
cada poema. Encara hi trobarem poemes gratuïts, composts pel gust de fer-
los, simplement, ~~tanmateix~~, però molt pocs. Els grans temes de la poesia de
Torres, ara que, sense ell saber-ho, estendrà el pont vers les generacions
futures, exigixen un llenguatge sobri, penombrós a vegades, però salvat
per la recurrència dels motius musicals i eteris o les imatges aquatiques.

Jo trobo poques metàfores en Torres. Les imatges són plenament entene-
dores, i és pel dramatisme i per la gravetat cordial que ho són, tant com
per la seva filiació absolutament humana.

Alhora, en aquesta segona època en què ha derrota, la mort, la malaltia s'abaten sobre l'home sol el vers deixa de fer-se sobtadament trencat per adoptar en la majoria de poemes la simple forma alexandrina. Torres havia llegit molt els francesos, -era la francesa una llengua que dominava prou com per a compondre-hi poemes - i trobava en l'alexandrí un motlle perfecte per al que volia expressar-hi. Abans, el metre havia estat molt variat. Trobem en ell la mateixa llibertat de metres que, per exemple, en Bècquer. Quan empra l'endecasíl.lab ho fa, potser amb una excepció o dues, -per exemple el poema 126- mesclant els acdentuats a la manera italiana amb els de gaita gallega. Altres cops barreja versos d'onze amb versos de set síl.labes, però ^{de 12,} també amb algun de sis. Encara més : mescla alexandrins amb endecásíl.labs. L'endecasíl.lab, però, és propi de la seva primer època. Poques composicions amb versos de vuit síl.labes. Més freqüents els versos de 9 i de dotze. Una curiosa composició, bé que breu, és la del poema -quasi epigrama- número 6 : dos versos de 12 un de nou i un de vuit.

Un tret curiós és que, en els primers poemes coneguts de la selecció publicada, la rima és fàcilment llegible amb fonètica lleidatana, mentre que cap a 1936 i 1937 els poemes, si són recitats, per a trobar-los rima cal emprar una fonètica més general, del català central almenys, o oriental. No vull dir que els primers poemes calgui llegir-los amb fonètica occidental, sinó que són igualment vàlids en ambdues fonètiques. Torres, amb la seva veu una mica fosa, baixa, ^{devia} no marcava molt els finals clars i estridents del parlar de Lleida. La llarga permanència entre gent d'altres comarques i la seva mateixa universalitat, incorporat ja al corrent general de la poesia catalana en feia un ~~gran~~ poeta gens enamorat del ~~sonet~~ ^{localisme fonètic} ~~sonet~~ -altrament tampoc no gaire trobador en els poetes lleidatans - Agelet, Viladot,- apart de Morera i Galícia.